

Literatura Tradizinoaz

Ibon Sarasola adiskideari karta irigia

Ibon:

ANAITASUNA-ren 176 gn. zenbakian (azilak* 15) esaten heuanari buruz argitasunak agertu nahi jituat. Gure artean, uste joat*, ondo estudiantu barik daukaguzan gauzak arinegi juzgatzen doguzala. Bakoitzak, berak ezagutzen ez dauan gauza bat ez balego legez.

Literaturaz Etxegaraik eukan eritxia baino zabalagoaz eta euskal literaturearen marjinalismoaz urrengo batean jardungo joat*. Gaur, noian hireari erantzunez.

Karmelo Etxegaraik, danok jakiagu* zelako eritxiak eukazan bertsoaritzeari buruz. Gaur inok ontzat artzen ez doguzanak.

Etxegaraik inoala* euskal literatureak loturazko girorik ez eukala? Euskal idazleak alkar ezagutu barik egin dabela lana? Neurri batean bai beharbada. Baina, hire eritxian, hori ezin dok esan mugazandiko euskal literatureagaitik.

Nik uste dodanez, neurri aundi batean, ezta hemengoagaitik be. Gutxienez, XVIII gn. mendetik* hona. Larramendi, Mendiburu, Kardaberaz eta Ubillos giputzen artean, argi jagok kontzientziako giro bat egoala. Eta ondorengoak horren barri jakin ebela.

Mogelen *Peru Abarka*-ren prologoa irakurtea nahikoa dok, horregaz konturatzeko.

Geroago, Mogel (osaba-lobak) eta Pascual Iturriaga, bestaldeko Artxu-gaz batean alegi*-gintzan, Samaniegoren denbora berean ez dok kasualidade bat. Eta Iztueta, Frai Bartolome eta Juan Jose Mogelen artean izan ziran eztabaida ta aserreak erakusten jeuskuek alkarren artean eukan artuemonata ta giroa.

Baina, ez hori bakarrik. Mogelek, *Peru Abarka*-ren seigarren kapituluaren eta *Konfesio ta Komunio*-ren itz-aurrekoan, argi ta garbi erakusten jok*, mugazandiko euskaldunena ezezik giputzak erioen literatura kontzientziak ondo jabetua egoala. Gehiago oraindino, denbora berean Añibarrok bizkaieraz ipini eban Axularren *Gero*, Geroko Gero izenez.

Ez ote dituk nahikoa agiri, giro baten mugimentua zanarena? Kontuan izan, orduan inprenten aldetik be ez egoala gaurko aukerarik, eta euskerearen txikitasuna, erderetan be gauza gutxi argitaratzen zanean.

Honegaz ez joat* esan nahi, gure literaturaz aberastanetan ugari gabiltzanik; baina bai, gure idazle zaharrak euskerazko literatura kontzientziak jabeturik eta alkarren barri jakinez jardun ebela euren lanetan, guk uste dogun baino neurri aundiagoan.

Gizaldi* barriak, bai euskeran eta bai erderetan, atzoko erreformistarik aundienak gaurko erreazionariorik aundienak izaten dituk. Lehengoak eginak ez dabela balio, eta dana barritu gurarik. Baina, gaineragotik begiratu ezker, euskal literaturan argi ikusten dok, gizaldien prolema aundiagoa dala literatura guztiaren katean. Jeltzaleak uste izan joen*, aurretikoak egin eben guztian aprobetxagarri gutxi egoala; "Euskal Esnalea"-koak, ez hainbeste, baina erdibide batetik abiatu zoazan* euskal literaturea barrizera. Horixe berori dok Iztuetak egin ebana, eta Frai Bartolomek hain ederto zapuztu ebana, orduko erreazionarioen ustez.

Gaurko egunean *Lur*-ek egin nahi dauana ez ote dok lehenago "Euskal Esnalea"-koak *Itzaldia*-gaz egina? Literatura gaiak euskeraz bere denborako mailetara jaso. Zer esanik be ez, ondo egina dala; baina ez hain ondo, lehenago ezer egin ez danaren ustez egiten danean. Literatura guztiak bere loturazko katea behar bajok, lehen-lehenari, antzina-koari eta oraintxuagokoari begira egon beharra jaukak*.

Baina alkarren arteko giroak eragindako mugimentuaren adibiderik garbiena joagu* Donostian joan zan mendearen* azkenaldera indartu zan teatru ta poesia giroa, euskal operan ornituko zana.

Bizkaian bertan, uste baino lotura andiagooa izan zoan* idazleak alkarren artean izan ebena; eta hori garbi azaltzen jakuk, zenbait gramatika lege idazle zaharrak gordetzen eben eretan.

Gramatika lege honeek Gipuzkoan baino obeto gordetzen jituen Bizkaian. Luzeegi joango nintzake kontu honetan, eta diardudanaren agiritzat exenplotxo bat bakarrik emongo deuat.

"Deutsat" aditz forma jatorra, XVIII eta XIX gn. mendeko* idazleen artean Bizkaian zabalera guztian agertzen dok. Ez joat* uste, hala erabiliko ebanik erriak alde guztietan; baina idazleak kontu aundiz erabili joen*, lehendiko tradizino bati lotuaz. Olaetxea Laukinizko parroku izanak, Añibarro Billarokoak, Mogel markinarrak, Frai Bartolome Etxebarrikoak, Uriarte Padurakoak, Frai J. A. Untzeta Abadinokoak, Iturzaeta Otxandiokoak eta beste askok Bizkaian lau aldeetan hain jator erabili joen* legez. Joan zan mendean*, Frai Pedro Astarloa-edo izango zoan* aditz forma hori nahastatu eban bakarra; baina ba jakiagu*, honek bakarrik nahastatzen ebala s eta z, bereizten ez ekialako. Horregaitik, ez dok arritzekoa honek "deutsat" erabiltea. Gainera, uts hori J. A. Mogelek salatu ebana dok, orduko durangarrak s eta z bereizten ez ekiela esanaz.

Gure mendean, Kirikiñok be, Frai Pedro Astarloak legez, nahastatzen jok*, baina ez Txomin Agirre batek. Kirikiñok ez jeuskuk emon lehengo literatura zaharra ezagutzen eban agiririk, eta Txomin Agirrek bai.

Gaur erabiltzen diran forma nahastuak: *deutsat*, *dautsat*, *dautzat*, *dotsat*, *dotzat*, eta abar. Erriak berak be leku bakoitzean era batera erabiltzen daualako, Markina inguruetan da oraindino hain ondo gordetzen dan "deutsat". Erriak, seguru najagok*, lehengo mendeetatik nahastatuko ebala; baina literatura tradizinoaz joan* ondo fijatu ebana, Bizkaiko edozein alderditakoak bardin erabiltea. Beste esplikaziorik ez jagok. Horregaitik uste joat*, lehengo denboretan be guk uste baino alkartasun giro gehiagogaz ziar-duela ordukoak. Gutxienez, guk estudio sakonago batzuek egiten ez doguzan artean, zihurtasunez neurtu ezin geinken alkartasunean jardun joen*.

Bai, Ibon, ba jagok hau sakondu beharra; eta sakon aztartzen ez dogun artean, ezin geinkek urrunegi joan gure eritxiak emoten.

Agur,

Juan San Martin

Valencian, . . .

Segorbeko katedralean galdetu neban ea ze izkuntzatan egiten ziran elizkizunak eliz barruti haretan. Erantzuna: gaztelera. Zegaitik ez valencieraz? Ba hau, dialektua dalako. Ba leiteke; baina, hala ta bere, katalanera da; ta gainera, ez al da nahikoa, iru eliz barrutiren parterik aundien erri izkera izatea?

Castelló de la Pla-ra eldu ginan, ta ia edonon valenciera entzuten zan. Sartu bertako eliza nagusira, ta abade sasoi oneko bat kantauk erakusten, baina gaztelera.

Valencian Val

Valenciako katedralera eta "Nostra Senyora dels Desamparats" basilikara sartu, ta bardin. Mareny de Vilches erri txoan, inok erderarik egiten ez eban tokian bere, lehengo moduan.

Benidormen izkuntza askotan dagoz mezak: gaztelera, frantsesez, inglesez eta alemanez; baina erriarentzako erri izkeran bat bere ez. Ta erriak han valencieraz egiten dau, danak. Kale izenak bere, parte zaharrea, valencieraz bakarrik jarrita dagoz. Don Pedro Zaragoza alkate famadua turismoagaz Benidorm jasoten ahalegindu bada, beste al-